

*О. В. Лядобрук,
методист лабораторії
методичного забезпечення КЗ «Житомирський
ОІППО» ЖОР*

Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності вихователя групи продовженого дня закладу загальної середньої освіти

Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатне навчатись впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства.

Освіта – це визначальний шлях розвитку особистості. Він зумовлений процесом виховання, тому що саме виховання вводить дитину в національну і світову культуру. Уся сучасна соціокультурна ситуація великою мірою впливає на стан вихованості дітей та підлітків і породжує групу зовнішніх проблем:

- утрату національних ціннісних орієнтирів;
- соціальне розшарування суспільства;
- розмиття культурного шару суспільства, що призводить до втрати традицій, культурних та історичних витоків нації.

Групу внутрішніх проблем породжує недосконалість самої системи освіти:

- недостатнє науково-методичне забезпечення нової концепції виховання;
- недостатнє володіння педагогами виховними технологіями;
- недостатня ефективність виховного потенціалу дитячих громадських організацій і позашкільних закладів освіти [6].

В числі найважливіших суб'єктивних чинників виховання – особистість вихователя. Наука констатує об'єктивну істину: особистість вихователя – це якщо не вирішальна, то принаймні найважливіша умова ефективного виховання, і практика на кожному кроці підтверджує цей висновок.

Роль вихователя в сучасному виховному процесі полягає зовсім не в тому, щоб замкнути на собі всі виховні впливи і взяти керівництво процесом у свої руки. Навпаки, організуюча і спрямовуюча сила вихователя тим значніша, чим більше в ній демократизму, творчої свободи. Вихователь домагається

значних успіхів тільки тоді, коли враховує умови та обставини, в яких протікає виховний процес, уважно аналізує наслідки своїх виховних дій і робить з них правильні висновки [4].

Вже багато сказано про серйозні недоліки нинішнього шкільного виховання. У них винні не тільки несприятливі умови, недбайливі учні та батьки, які ухиляються від виконання своїх виховних функцій. Вчителі, вихователі повинні визнати і свою частину провини у виникненні кризи у вихованості, духовності сучасного покоління. Низький рівень професіоналізму, що породив авторитарну педагогіку, став головною причиною відчуження вихованців від своїх вихователів [3]. Таке важливе справжнє перетворення педагогічних взаємин можливе на основі ідей демократизації та гуманізації школи, на відродженні унікальних людських почуттів – піклування про дітей, любові і милосердя. У зв'язку з цим завдання нинішнього вихователя полягає в тому, що педагогічна позиція повинна бути делікатною і непомітною, можливо більш прихованою від вихованця.

Провідне місце у професіограмі педагога посідає спрямованість його особистості. Спрямованість особистості педагога – це мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби, суспільні вимоги. Педагогічна спрямованість особистості – це стійка мотивація формування особистості учня, її всебічного гармонійного розвитку. Саме ця спрямованість вважається гуманістичною.

Гуманістичний смисл педагогічної діяльності властивий багатьом видатним педагогам різних часів і народів. Виховання заради щастя дитини – такий гуманістичний смисл педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського. Видатний педагог К. Д. Ушинський заклав теоретичні основи національної гуманної педагогіки. Ідеальний педагог тонко відчуває душевний стан своїх учнів, убачає в них особистості, які гідні такої самої поваги та визнання своїх прав, як і дорослі люди [8]. Ствердження гуманістичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до зрушень в особистості вихованців, їх позицій, цінностей, потреб, мотивів; невпинне переосмислення своїх освітніх дій.

Гуманістична спрямованість особистості вихователя означає ставлення до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей. Вільно реалізувати свої творчі можливості задля себе й оточення людина може лише за наявності віри в саму себе. Остання зміцнюється тоді, коли сприймаються й оцінюються не тільки її

позитивні якості, а й уся особистість загалом, тобто коли її люблять, поважають її гідність, виявляють гуманність [1].

Добре, коли вихователь ставить перед вихованцем посильні й розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку, тобто здійснює педагогічний вплив гуманістичного, а не авторитарного характеру. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до учня, толерантність і справедливість, вихователь тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові вартості, виступає співучасником зміцнення демократичного ладу [6].

Чи існують спеціальні методи, організаційні форми для гуманістичного виховання? Їх немає. Вихователь-гуманіст користується всіма виховними засобами класичної педагогіки. Але вони трансформовані у відповідності з новими цілями і завданнями виховання. Головне, що змінюється в методах і формах виховного процесу, це спрямованість. Взяти хоча б такі загальні методи виховання, як переконання або привчання. По-різному використовують їх педагоги на практиці. Тяжіють до жорсткого управління вихователі-авторитаристи, які направляють переконання прямолінійно, дбаючи лише про ясність і категоричність його пред'явлення. У вихователя-гуманіста те ж саме переконання буде виражено набагато м'якше, і залежно від особливостей вихованців та ситуації воно прийме нові форми. Головне – задовольнити запити, потреби, інтереси вихованця.

Таким чином, хоча основні форми традиційного та особистісно орієнтованого, гуманістичного виховання зберігаються, вони все ж різняться між собою. Ці відмінності ми помітимо одразу, якщо не будемо забувати, що гуманістичне виховання спрямоване на формування внутрішньо вільної, поважаючої себе та інших, активної особистості. Значить, форми і методи його необхідно направляти так, щоб вони максимально наближали до досягнення мети.

Щоб «повернути» їх у гуманістичне русло, необхідно дотримуватися правил, вироблених практикою:

- піддавати ревізії традиційні методи, форми, засоби виховання, щоб не допускати проникнення тих вимог, які суперечать гуманістичній спрямованості виховання. І хоча в методах і формах осіло все найцінніше, істотне і важливе, *не можна забувати, що розроблялися вони в тих виховних теоріях, які панували в інших соціально-економічних умовах;*

- виключати методи покарання, що принижують особистість, ображають її гідність;

- вибирати тільки такі форми організації виховного процесу, які не завдають шкоди здоров'ю вихованців, не травмують психіку;
- заохочувати прагнення дитини чесно ставитися до своїх обов'язків;
- принципово, строго, але доброзичливо і терпляче засуджувати негативні вчинки вихованця, розтлумачувати, чому не можна чинити так, як вчинив він;
- допомагати вихованцю виявляти помилки, м'яко, переконливо пояснювати, які недоліки виявлено в його роботі;
- підтримувати емоційне благополуччя дитини;
- формувати позитивну самооцінку школяра, віру та повагу до себе;
- постійно збільшувати вимоги, закріплювати досягнуті результати;
- активізувати діяльність особистості в потрібному напрямку, не чекати негативного вчинку, щоб потім докоряти ним;
- розуміти, приймати, любити дитину доброю, але вимогливою любов'ю;
- жити інтересами, переживаннями дитини, не вриватися, а входити в його внутрішній світ обережно, тактовно, проявляючи емпатію;
- розуміти себе, знати свої сильні і слабкі сторони, використовувати у вихованні інших тільки свої переваги. Стежити за своєю поведінкою, бути зразком для дітей;
- пильно вдивлятися у своїх вихованців, щоб у кожен момент знати, як іде процес виховання;
- щиро радіти найменшому успіху свого вихованця;
- надавати дитині можливості для самоствердження;
- постійно нагадувати дитині, чого від неї вимагають, якою хочуть бачити;
- враховувати стан і настрої вихованця. Часто дитина відмовляється виконувати якусь вимогу. Потрібно відступити і вибрати момент, коли вона виконає її із задоволенням. Слухати дитину уважно, демонстративно відклавши в сторону навіть термінову роботу;
- отримувати задоволення від спілкування з вихованцями;
- розмовляти з вихованцем так, як він хоче, щоб розмовляли з ним;

- не дивитися на вихованця зверху вниз, очі вихователя повинні знаходитися на рівні його очей;
- направляти і розвивати гуманістичні тенденції в сім'ї дитини;
- засуджувати вчинок, але поважати особистість [3].

Виховання – це духовно-практична діяльність кожного педагога, що пронизує різні сфери його професійної діяльності і супроводжується творчим пошуком, ризиком помилки, вільним вибором та індивідуальною відповідальністю. Іншими словами, виховання – не робота, не набір деяких дій та операцій, яким педагога можна навчити і в результаті здійснення яких він гарантовано досягає успіху, а діяльність, яку педагог повинен побудувати сам, визначаючи мету, наповнюючи її цінностями, підбираючи методи, засоби, враховуючи реальні умови, рефлексуючи процес своєї виховної діяльності.

Мотивація до виховної діяльності знаходиться в душі самої особистості педагога, а не поза нею. Справжній вихователь не грає роль, а виконує виховні функції. Він існує у сфері духовних відношень з вихованцями, реалізуючи позицію вихователя у єдності свідомості і діяльності.

Виховна позиція педагога має полісуб'єктну структуру. По-перше, педагог має бути готовим і здатним до взаємодії з дитиною або дитячим колективом:

- будувати спілкування з дітьми на засадах гуманістичних принципів (діалогічності та емпатійного розуміння; прийняття та довіри до можливостей і здібностей дитини; визнання та відношення до дитини як до суверенної особистості; щирості та відкритості, визнання особистих моральних якостей, переконань, цінностей, інтересів дитини;
- будувати спільну виховну діяльність з дітьми;
- створювати виховні ситуації (протиріччя, успіху тощо) в навчальній, трудовій, ігровій, художній та інших видах діяльності дітей;
- підтримувати процеси самопізнання, саморозвитку дитини через організацію групової та індивідуальної роботи;
- створювати реальні можливості для особистісної самореалізації, життєвого самовизначення дитини;
- бути відкритим до виховного впливу дітей.

По-друге, педагог – суб'єкт особистісного та професійного саморозвитку, що, в свою чергу, зумовлює його готовність та здатність:

- набувати досвіду, розвивати свої професійні та моральні якості, тобто підходити до своїх успіхів або недоліків як до проблем, що дозволяють учитися на власному досвіді і розуміти себе;
- проводити конструктивну самооцінку на особистісному рівні, зберігаючи та розвиваючи свій культурний, моральний, творчий, психофізичний потенціал (що особливо важливо в умовах нестабільних та конфліктних ситуацій);
- поповнювати арсенал знань про ціннісно-смісловий та предметний зміст дитячого світу, засвоювати нові (для себе) засоби спілкування та взаємодії з дітьми, дослідницької роботи, учитися поєднувати традиції та новації у вихованні, рефлексувати свою діяльність.

По-третє, педагог-вихователь – суб'єкт формування та розвитку педагогічного колективу як колективу вихователів. Це обумовлює його готовність та здатність:

- бачити процеси виховання та навчання у системі, знаходити свою роль та позицію в становленні та розвитку виховної системи;
- відповідально проявляти себе як особистість у процесі ціннісно-змістовного самовизначення педагогічного колективу у виховній системі;
- підтримувати творчі відношення в педагогічному колективі як професійній єдності педагогів-вихователів;
- осмислювати та обговорювати на теоретико-методологічному і практичному рівнях актуальні проблеми сучасної освіти, використовуючи можливості педагогіки та інших соціальних наук;
- моделювати, проектувати, прогнозувати зміни у власній діяльності і в діяльності педагогічного колективу щодо розвитку гуманістичної виховної діяльності;
- надавати колегам можливість знайомитися з власним досвідом виховання молодших школярів, самому вивчати передовий педагогічний досвід.

По-четверте, педагог – це суб'єкт взаємодії з сім'єю вихованця, з представниками соціуму, соціальними спільнотами, з якими стикається дитина. Він стимулює прояв їх виховного потенціалу. Його суб'єктність тут ґрунтується на готовності та здібності:

- постійно оновлювати свої знання про життя вихованців у сім'ї, серед однолітків, його оточення;

- підтримувати позитивну спрямованість родини на виховання дитини і запобігати негативним проявам родинного виховання;
- організовувати спільну діяльність педагогів, батьків та дітей в освітньому процесі, захищати інтереси дітей, допомагати реабілітації дитини, яка опинилась в умовах соціального конфлікту.

Характер сприйняття дитиною виховних впливів залежить від того, як вона сприймає особистість вихователя, його виховні дії. Особистість педагога – дійовий чинник формування особистості дитини. У реальній діяльності педагог наочно демонструє засвоєні ним моделі поведінки, соціальні норми і цінності. Його індивідуально-психологічні характеристики обумовлюють ціннісно-смислову основу виховання. Лише той педагог успішно справляється з цією місією, який постійно працює над розвитком у собі мотивації до оволодіння духовно культурою, засвоює глибокі і різноманітні знання, орієнтується на безперервне вдосконалення своєї професійної майстерності.

Якщо реалізація педагогічних можливостей забезпечується суб'єкт-суб'єктними взаєминами, педагог-вихователь має володіти такими якостями:

- здатністю сприймати і адекватно психологічно інтерпретувати поведінку дитини безпосередньо в кожний момент спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини, які ці зміни викликають;
- сформованістю широкого набору оцінних критеріїв, які б дозволяли йому порівнювати характер змін, що настають у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і своєчасно робити відповідні висновки;
- умінням постійно усвідомлювати і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованці;
- володіти знаннями про найбільш поширені помилки, наприклад, «стереотипізація», «нав'язування суб'єктного бачення» та інші, що їх нерідко припускаються педагоги-вихователі під час оцінювання поведінки дітей;
- умінням відмежовуватись від упередженої оцінки, пізнаючи вихованця, заради досягнення індивідуальної неповторності особистості дитини.

Розуміння педагогом дитини не є можливим без правильної оцінки її емоційних станів. Педагог має виходити з того, що основним джерелом інформації про цю сферу людської психіки виявляються: міміка і поза, жести і рухи, інтонація і темп мовлення. Спостерігаючи прояви поведінки вихованця,

педагог у змозі зробити висновки стосовно його особистості. Однак глибоке розуміння дитини не може будуватися на відчужено-дослідницькому до неї ставленні. Педагогу потрібне співчутливе, емпатійне розуміння та готовність прийняти вихованця повністю, навіть з його недоліками.

Гуманістичний підхід у вихованні школярів будується не просто на основі врахування індивідуальних особливостей вихованців, а у послідовному ставленні до них як до особистостей, які є відповідальними і свідомими суб'єктами діяльності.

Визнання дитини – це, передусім, реалізації її права бути самою собою, індивідуальністю, яка має свою позицію стосовно тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Незаперечне право дитини – висловлювати свої думки, брати участь у наших судженнях про неї. Визнання особистості дитини з самого початку її свідомого життя є дуже важливим, але у традиційній системі виховання на це звертають надзвичайно мало уваги. Гуманістичне виховання передбачає, що педагог ставиться до дитини як до людини з повним визнанням її особистості і недоторканності, визнає поведінку і працю дитини, вірить у благородство її мотивів і вчинків.

Прийняття дитини означає безумовне позитивне ставлення до неї незалежно від того, відповідає її поведінка вимогам дорослих у даний момент чи ні. У вихованні важливо, щоб у дитини було почуття, що її приймають і люблять незалежно від її досягнень.

Тому необхідні нові виховні методики, які б враховували глибинні психологічні закономірності емоційно-чуттєвого розвитку особистості. Адже для людини має цінність лише пережите в почуттях, які морально збагачують особистість, роблять її носієм істини, добра і краси.

Література

1. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності /Г.О. Балл// Педагогіка і психологія. – 1994.– № 2.
2. Євтух М.Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя/ М.Б. Євтух //Педагогічна газета. – 2002. – № 8–9.
3. Підласий І.П. [Педагогіка початкової школи: підручник. – 2010.](#)
4. Підласий І. П. Виховання замовляли? – Харків, 2012.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка, або Три технології. – Київ, 2008.
6. Подмазін С. Бібліографічний опис для цитування: Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта: сутність і зміст / С. І. Подмазін // Культурологічний вісник. – 2006. – Вип. 16. – С. 123–128.
7. Сельченко, К. Нерепресивна педагогіка [Електронний ресурс] / К. Сельченко, В. Сомов. – Режим доступу: Aquaarium.ru/
8. Ушинський, К. Д. Людина як предмет виховання. – М., 1946.